

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף ע

[מכאן מביאור 'הכרותא']

וכן לגבי דינו של רבה, שלמפרע הוא קדוש, יש צורך להשמיענו את דינו בשני המקרים הללו:

כי, **ואי אתמר**, אם היה רבה אומר את דינו רק **בהא**, לגבי שלישי שיצא דרך הדופן, היינו אומרים כי רק **בהא**, בדבר זה **קאמר רבה** את דינו שמכאן ולהבא הוא קדוש, משום שאם היינו אומרים שהוא קדוש למפרע, היינו באים לידי קולא. שהרי יציאת אותו השליש דרך הרחם, מבטלת ממנו קדושת בכור.

אבל בהא, בדינו של המוכר עוברו לגוי, **אימא**, יתכן שמודי ליה רבה **לרב הונא** שמחמירין, ואומרים שלמפרע הוא קדוש ומכירתו אינה חלה,

משום כך **צריכא**, צריך להשמיע את סברתו של רבה שמכאן ולמפרע הוא קדוש בשני המקרים הללו.

מקשה הגמרא:

תנן, שנינו במשנתנו: בהמה המבכרת [יולדת ולד בכור] **המקשה לילד**, **מחתך** מן העובר **אבר אבר**, ומשליך לכלבים. לפי שלא חלה קדושת בכור על העובר, כל עוד לא יצא רובו. ולכן, כאשר יוצא אבר אבר ואין כאן יציאת רובו, אינו קדוש ומותר להשליכו לכלבים. ומוכיחה הגמרא: **מאי לאו** האם לא מדובר גם באופן שמחתך את אברי העובר אחד אחד **ומניח** אותם עד שיצאו רובם, וגם באופן הזה אמרה משנתנו כי משליכם לכלבים?

הרי לפיכך קשה, שהרי דין זה מתאים רק לדברי רב הונא שמכאן ולהבא הוא קדוש. ומובן מדוע משליכן לכלבים. לפי שביציאת החתיכות הראשונות, קודם שהצטברו לרוב, לא חלה הקדושה.

ואי אמרת כדעת רב הונא שלמפרע הוא קדוש, "יקבר" מיבעי ליה! שהרי אחר יציאת רוב אבריו שמונחים הם לפנינו ורובו ניכר, מתברר למפרע, שמתחילת יציאתו היה קדוש?!

ומתרצת הגמרא: לא. אין המשנה מדברת באופן שחותך את האברים ומניחם עד שמצטברים וניכרים כרוב, כי אז חלה בהם קדושת בכור.

אלא, **הכא במאי עסקינן, במחתך אבר אבר, ומשליך ממנו אחד אחד.** ולכן אין לפנינו רוב אברים כלל, ואין לקדושת הבכור [החלה למפרע] על מה לחול. אך טוענת הגמרא: אבל, לדברך, אם היה **מחתך** את האברים ומניח אותם לפניו, **מאי היה דינם? יקבר!** כיון שבאופן זה הם מתאספים לרוב, וחלה בהם קדושת בכור.

אם כן, שואלת הגמרא: **אדתנא**, עד ששנה התנא בסיפא של משנתנו, "יצא רובו של הבכור, יקבר, ונפטרה אמו מן הבכורה",

ליפלוג וליתני בדידיה, היה לו לתנא במשנתנו לחלק בדבר זה עצמו, ולומר כך: **במה דברים אמורים**, רק **במחתך ומשליך אבר אבר**, שרק אז לא חלה עליו הקדושה, ולכן משליכו לכלבים.

אבל, אם **מחתך ומניח - יקבר**, לפי שאז הוא מצטבר לרוב, וקדוש? ומתרצת הגמרא: אכן, **הכי נמי קאמר התנא במשנתנו: במה דברים אמורים, במחתך ומשליך אבר אבר**, ורק אז מותר להשליכו לכלבים.

אבל, אם **מחתך ומניח** החתיכות לפניו, הרי **נעשה כמי שיצא רובו** בבת אחת, ו**יקבר!**

[עד כאן מביאור 'חברותא']

*

בעי רבא, הלכו באיברין אחר הרוב או לא הלכו באיברין אחר הרוב? הגמ'
מבארת את הספק:

היכי דמי, אילימא כגון שיצא רוב במיעוט אבר, וקא מיבעיא ליה האי מיעוט דבראי בתר רוב דאבר שדינן ליה, או בתר רובא דעובר שדינן ליה: אם תאמר שרובא הסתפק במקרה שרוב העובר יצא החוצה בצירוף של מיעוט אחד מהאיברים שהוא השלים ליציאת הרוב, והספק הוא האם 'הלכו באיברים אחר הרוב' ואנחנו אומרים שמיעוט האבר שייצא נגרר אחר רובו שנמצא בפנים, והרי זה כאילו שאותו מיעוט לא יצא, ונמצא שרוב העובר לא יצא, וא"כ אינו קדוש ויכול לחותכו ולהשליכו לכלבים. או שלא הלכו באיברים אחר הרוב' ומיעוט האבר לא נגרר אחר רובו אלא אחר העובר. זה אי אפשר לומר!

פשיטא דלא שבקינן רובא דעובר ואזלינן בתר רוב אבר: שהרי זהו דבר פשוט! לפי שאנחנו לא עוזבים את רוב העובר ללכת אחר רוב האבר שבפנים.

אלא כגון שיצא חציו ברוב אבר: אלא רבא הסתפק במקרה שחציו של העובר יצא על ידי רוב אבר (= שבכך שרוב האבר יצא, הושלמה יציאת חציו של העובר).

וקא מיבעיא ליה ההוא מיעוט דבגואי מהו למישידייה בתר רוב אבר: והספק הוא האם מיעוט האבר שנשאר בפנים נגרר אחר רוב האבר שייצא לחוץ, וא"כ זה נחשב שרוב העובר יצא החוצה, והוא קדוש בבכורה. או שמיעוט האבר שנשאר בפנים אינו נגרר אחר רוב האבר שייצא לחוץ, לפי שצריך שרוב העובר יצא החוצה, וכיון שלא יצא רובו אלא רק חציו אינו קדוש בבכורה.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק:

ת"ש, יצא רובו הרי זה יקבר. מאי רובו? אילימא רובו ממש, עד השתא לא אשמעינן דרובו ככולו! למדנו במשנתנו - יצא רובו הרי זה יקבר. ע"כ המשנה. אם נאמר ש'רובו' הכוונה לרובו ממש, דהיינו שרוב העובר יצא בבת אחת, והחידוש הוא שברובו הוא נחשב כילוד, זה אי אפשר לומר, שהרי דין 'רובו ככולו' הוא דין ידוע והמשנה לא צריכה לומר לנו אותו כאן.

אלא לאו כגון שיצא חציו ברוב אבר: אלא צריך לומר שהמשנה דיברה במקרה שיצא חציו ברוב אבר (= שבכך שרוב האבר יצא, הושלמה יציאת חציו של העובר), ואנחנו אומרים שמיעוט האבר שבפנים נגרר אחר רוב האבר שבחוץ, ונמצא שרוב העובר יצא, וא"כ הוא קדוש בקדושת בכורה ויקבר.

נמצא ש'הלכו באיברים אחר הרוב'!

דחית הראיה: לא, כגון שיצא רובו במיעוט אבר, וקמ"ל דלא שבקינן רובו דעובר דבהמה ואזלינן בתר אבר: באמת 'לא הלכו באיברים אחר הרוב', ואנו לא אומרים שמיעוט האבר נגרר אחר רובו, אלא שהמשנה דיברה במקרה שיצא רובו ממש (= שרוב העובר יצא בבת אחת), ומה שהקשינו א"כ מה החידוש בזה, התשובה היא - שמדובר כגון שהיה מיעוט אחד מהאברים משלים לרוב העובר, והחידוש הוא שמיעוט האבר שבחוץ נגרר אחר רובו שבפנים ואין כאן לידה, אלא אנו אומרים שהוא נגרר אחר רוב העובר כיון שהוא יצא יחד איתו, ונמצא שהוא ילוד ולכן קדוש בככורה וצריך קבורה.

*

בעי רבא, כרכו בסיב מהו: אם עטף את העובר לפני לידתו בסיב (הגדל סביב הדקל). ובשעת יציאתו של העובר מהרחם הסיב חוצץ בינו לרחם, האם זו חציצה ואינו קדוש בככורה או שאין זו חציצה וקדוש בככורה.

בטליתו מהו: אם עטף אותו בבגד, האם זו חציצה או לא.

בשליתו מהו: ואם תאמר שסיב זו חציצה כי זה לא מינו, האם שליה זו חציצה או לא. קושיא: **בשליתו? אורחיה הוא!** מה שייך חציצה בשליה, והרי דרכו של העובר לצאת מרחם אמו עם השליה. תירוץ: **אלא בשליא אחרת מהו:** מה הדין אם עטפו אותו בשליה אחרת והוא יצא עימה מרחם אימו.

כרכתו ואחזתו והוציא אתו מהו: אם כרכה אותו אשה בידיה והוציאה אותו החוצה, וידיה חוצצות בינו לרחם, האם כיון שדרכה של אשה לילד את הבהמה אין זו חציצה, או שזו חציצה.

היכי דמי? איך מדובר בכל הספיקות הללו? אי דנפק דרך רישיה פטרתי: אם הוא יצא מהרחם דרך ראשו ואח"כ עטפו אותו בכל הדברים הללו, והרי ברגע שיצא ראשו דינו כילוד והוא קדוש מיד. אלא דנפק דרך מרגלותיו: אלא מדובר שהוא יצא דרך רגליו, ולפני יציאת רובו עטפו אותו בכל הנ"ל.

בלעתה חולדה והוציא אתו מהו? מה הדין אם חולדה בלעה אותו בעודו במעי אימו והוציאה אותו כשהוא בלוע בתוכה. קושיא: **הוציא אתו? הא אפיקתיה!** אם היא

הוציאה אותו בלי שהוא נגע ברחם, הרי זה בדיוק הספקות שהסתפקנו בהם קודם. **תירוץ:** אלא הספק הוא אם היא בלעה אותו והוציאה אותו מהרחם ושוב הכניסה אותו כשהוא בלוע בתוך פיה והקיאה אותו לתוך הרחם, ואח"כ הוא יצא מאליו.

הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה מהו, ואח"כ יצא מהרחם השני, מה דין הבהמה השניה, האם היא נפטרת מהבכור שתלד אח"כ מחמת עובר זה שיצא ממנה או לא, וצדדי הספק הם האם רק הוולד שלה פוטר את רחמה או שגם וולד אחר פוטר את רחמה. כל הספקות הנ"ל נשארו בתיקו.

*

בעי רב אחא: מה הדין אם התרחבו כותלי בית הרחם לפני שיצא העובר, ואח"כ יצא העובר בתוך חלל הפתח הרחב בלי שנגע כלל בכתלים של פרוזדור בית הרחם. צדדי הספק הם, האם חלל ותוך הרחם הוא זה שמקדיש ומחיל את קדושת הבכור, וא"כ הוא קדוש כיון שהוא יצא ועבר בתוך חלל פרוזדור בית הרחם. או שחלל הרחם בלבד לא גורם לו קדושה, אלא נגיעת הרחם גורמת לו קדושה, וכיון שהתרחבו כותלי הרחם בשעת היציאה והוא לא נגע בכותלי הרחם, אינו קדוש.

בעי מר בר רב אשי: מה הדין אם לפני שהבהמה ילדה, נעקרו כותלי בית הרחם ממקומם ונפלו, וכאשר יצא העובר לא היתה יציאתו דרך פרוזדור בית הרחם.

קושיא: נעקרו? הא ליתנהו! וכי יש ספק במקרה שנעקרו כותלי בית הרחם האם העובר קדוש? והרי כותלי בית הרחם אינם, ומחמת מה יהיה קדוש? והרי אין כאן לא מגע של בית הרחם, וגם לא חלל בית הרחם.

אלא נעקרו: אלא הספק הוא במקרה שנעקרו כותלי בית הרחם, ותלו אותם בצווארו של העובר, וצדדי הספק הם האם רק כאשר כותלי הרחם במקומם הם מקדשים את העובר בקדושת בכור, אבל אם הם נעקרו ותלויים ועומדים שלא במקומם לא מקדשים, או שמא גם כאשר הם לא במקומם מקדשים.

בעי מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: אם נחסר מעובי כותלי בית הרחם מבפנים, ונעשו דקות ביותר, האם עובר שיצא מכתלים כאלו קדוש בקדושת בכור או לא?

אמר ליה: אמר לו רבי זירא, הסתפקת בספק שהסתפקנו בדומה לו בעבר -

דבעי רבי זירא, ואמרי לה בעא מיניה רבי זירא מרבי אסי, עומד מרובה על הפרוץ ויצא דרך פרוץ: אם נפרצו מעט כתלי הפרוזדור של בית הרחם, אך עדיין הם במצב של 'עומד מרובה על הפרוץ', דהיינו שרוב כתלי הפרוזדור נשארו עומדים במקומם, ורק מיעוטם נפרץ ואיננו, ויצא העובר דרך המקום הפרוץ, ולכאורה הוא יצא ממקום שאינו פרוזדור בית הרחם, והספק הוא האם כיון שיצא דרך המקום הפרוץ אינו קדוש, או כיון שהרוב עומד וקיים הרי שיש כאן 'רובו ככולו' וכאילו שהוא יצא דרך הרחם.

פרוץ מרובה על העומד ויצא דרך עומד מאי: וכן יש להסתפק להיפך, שאם נפרצו כתלי בית הרחם עד כדי שהפרוץ מרובה על העומד, ויצא העובר דרך כותל הפרוזדור של בית הרחם העומד, האם כיון שרוב כותלי בית הרחם פרוץ, הרי זה נידון כאילו אין כותלי בית הרחם כלל, ואינו קדוש, או שמא כיון שעדיין ישנו מיעוט העומד, והעובר יצא דרכו, זה נחשב כאילו יש שם רחם, והעובר קדוש.

וספק זה הוא דומה לספק שהסתפק רבי ירמיה לגבי נגממו כתלי בית הרחם, שבשניהם נתמעטו כתלי בית הרחם (שנתמעטו או שנפרצו), והספק הוא האם יציאת העובר דרך מה שנשאר נחשבת כיציאה מן הרחם והוא קדוש, או לא.

דחייה: עד כאן לא איבעיא ליה: אין הספקות דומות, שרבי זירא הסתפק רק לגבי פרוץ מרובה על העומד, שלמרות שרובו פרוץ אבל עדיין יש מיעוט מכתלי הרחם שעדיין עומד כצורתו, ויש עליו עדיין שם 'רחם', ולכן אפשר לומר שיציאת העובר מאותו מקום שעומד נחשב כמו לידה מהרחם והוא קדוש.

אבל, במקרה שנגממו הרי נחסרו כתלי הרחם בעובי שלהם, ובזה לדעת רבי זירא אין בכלל מה להסתפק, שכיון שכל שטח הרחם נחסר והתמעט בעוביו, אין רחם כזאת ראוייה לקדש את העובר בקדושת בכור כלל.

משנה: בהמה שמת עוברה בתוך מעיה: והכניס הרועה את ידו לתוך הבטן של הבהמה, ונגע בעובר המת הנמצא בתוכה. לדעת ת"ק בין אם הוא נגע בעובר מת שבתוך בהמה טמאה, ובין אם נגע בעובר מת שבתוך בהמה טהורה, הרועה טהור. לדעת ר' יוסי הגלילי אם נגע בבהמה טמאה הוא טמא, ואם נגע בבהמה טהורה הוא טהור.

נמרא: מאי טעמא דתנא קמא? אמר רב חסדא: לומדים מקל וחומר שעובר מת הנמצא בתוך בהמה טהורה טהור. כי אם האמא שלו מועילה להתיר אותו באכילה, והיינו כאשר שוחטים אותה והעובר מת בתוכה השחיטה שלה מתירה אותו כי הוא חלק ממנה, אם כן האם היא לא תועיל לטהר אותו מטומאת נבלה כשהוא בתוכה?

שאלה: אשכחן בהמה טהורה: אמנם מצאנו מקור לעובר שבתוך בהמה טהורה, אבל מה המקור לעובר שבתוך בהמה טמאה? **תשובה:** **אמר קרא וכו':** נאמר "וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לָכֶם לְאָכְלָהּ הַנֶּגַע בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב". דורשים את הפסוק לשני חלקים, "וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה" זו בהמה טמאה, "אֲשֶׁר לָכֶם לְאָכְלָהּ" זו בהמה טהורה. אם כן מצאנו היקש בין בהמה טמאה לבהמה טהורה. ומכאן לומדים שכמו שבהמה טהורה עוברת טהור, אף בהמה טמאה עוברת טהור.

ור' יוסי הגלילי מאי טעמא? אמנם בבהמה טהורה יש לנו קל וחומר שהעובר טהור, אבל מדוע הוא מטמא בבהמה טמאה ולא לומד את ההיקש בין טמאה לטהורה (רשב"א)?

אמר ר' יצחק: נאמר "וְכֹל הוֹלֵךְ עַל כַּפָּיו בְּכֹל הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל אַרְבַּע, טְמֵאִים הֵם לָכֶם, כֹּל הַנֶּגַע בְּנִבְלָתָם יִטְמָא" כלומר אם יש עובר ההולך על כפיו, דהיינו שהוא מין טמא כי הוא הולך על 'כפיו' ופרסותיו אינן סדוקות, והוא נמצא מת בתוך חיה ההולכת על ארבע רגליים, הוא מטמא בטומאת נבלה.

קושיא: אלא מעתה קלוט במעי פרה ליטמא, דמהלכי כפים בחיה הוא! אם כן עובר של בהמה טהורה שהוא 'קלוט' = שאין פרסותיו סדוקות, והוא מת בתוך הפרה, מדוע אינו מטמא בטומאת נבלה? (כלומר מדוע רבי יוסי הגלילי אמר שכל עובר שנמצא בבהמה טהורה הוא טהור והיינו אפילו קלוט במעי פרה?) **תירוץ:** **מהלכי כפים במהלכי ארבע, והאי מהלכי ארבע במהלכי שמנה הוא:** הפסוק הנ"ל אומר שעובר ההולך על כפים הנמצא בתוך בהמה ההולכת על 'ארבע רגליים' טמא בטומאת נבלה, והיינו בתוך בהמה טמאה שיש לה רק ארבע פרסות. אבל קלוט הנמצא במעי פרה אמנם הוא הולך על כפיים, אבל הוא נמצא בתוך פרה ההולכת על 'שמונה' כי ארבע פרסותיה סדוקות וכל פרסה נחשבת לשתי פרסות.

קושיא: פרה במעי גמל לא תטמא, דמהלכי שמנה במהלכי ארבע הוא! אם כן עובר בצורת פרה הנמצא במעי גמל לא יטמא, משום שהוא מהלך על שמונה

בתוך מהלכת על ארבע. ואילו רבי יוסי הגלילי אמר שכל עובר הנמצא בבהמה טמאה הוא מטמא! תירוצו: 'הולך' ו'כול הולך' לרבות פרה במעי גמל: לומדים מיתור לשון הפסוק 'וכל הולך על כפיו' (במקום לכתוב "הולך על כפיו"), לרבות עובר פרה במעי גמל שהוא מטמא.

קושיא: קלוט במעי קלוטה ליטמא, דמהלכי ארבע במהלכי ארבע הוא: מדוע קלוט הנמצא במעיים של קלוטה כמותו והיא טהורה, אינו מטמא טומאת נבלה? (שהרי רבי יוסי הגלילי אמר שכל עובר הנמצא במעי טהורה הוא טהורה, ולא חילק בין המקרים). והרי יש כאן מהלך על ארבע בתוך מהלך על ארבע! תירוצו: להכי אהני ק"ו דרב חסדא: את זה מועיל הקל וחומר של רב חסדא הנ"ל ללמד. הקל וחומר הוא שאם אמו מועילה להתיר אותו באכילה ודאי שהיא תועיל לטהר אותו. (אמנם רבי יוסי הגלילי לא מסכים להיקש בין בהמה טמאה לטהורה, ולכן בבהמה טמאה הוא לא אומר שהאמא תטהר את העובר, אלא העובר טמא).

מתקיף לה רב אחדבוי בר אמי - חזיר במעי חזירתא לא ליטמא, דמהלכי שמנה במהלכי שמנה הוא! כי חזיר פרסותיו סדוקות. ואילו רבי יוסי אמר שכל עובר בבהמה טמאה טמא.

אלא אמר רב נחמן בר יצחק: המקור של רבי יוסי הגלילי הוא מהפסוק "נִפְשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא, או בְּנִבְלַת חֵיָה טָמְאָה, או בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טָמְאָה, או בְּנִבְלַת שְׂרָץ טָמֵא". ולכאורה קשה על הפסוק, וכי רק נבלת בהמה טמאה מטמאת, ולא נבלת בהמה טהורה? והרי כתוב במפורש שהיא מטמאת! אלא הפסוק בא ללמד על עובר שמת בתוך הבהמה, שדוקא בבהמה טמאה העובר מטמא ולא בבהמה טהורה.

קושיא: ומאחר דנפקא ליה מדרב נחמן בר יצחק, דרבי יצחק למה לי? אם המקור הוא כנ"ל, מדוע צריך גם את המקור שהביא רבי יצחק? תירוצו: אי לאו דר' יצחק הוה אמינא כוליה לכדרבי הוא דאתא קמ"ל: לקמן לומד רבי מהפסוק שהביא רב נחמן בר יצחק, מתי אדם שנטמא בטומאת נבלה מביא קרבן עולה ויורד.

ולכן בלי המקור של רבי יצחק, לא היינו לומדים מהפסוק הזה דבר נוסף, כי רבי כבר לומד ממנו דבר אחר. אבל אחרי שהביא רבי יצחק מקור שעובר הולך על ארבע במעי טמאה ההולכת על ארבע טמא, אנו מרחיבים את הדרשה בפסוק של

רבי, ודורשים בו גם כרב נחמן בר יצחק, שכל עובר במעי טמאה טמא, אפילו עובר חזיר ההולך על שמונה במעי טמאה ההולכת על שמונה!

*

תניא אמר ר' יונתן: נאמתי לכן עזאי - למדנו שנבלת בהמה טהורה מטמאה (מהפסוק "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאוכלה, הנוגע בנבלתה יטמא") וכן שנבלת בהמה טמאה מטמאה, וכן שנבלת חיה טמאה מטמאה (מהפסוק שהביא רב נחמן בר יצחק). אבל מניין לנו שנבלת חיה טהורה מטמאה?

נם לי: נאם לי בן עזאי - מהפסוק "וכל הולך על כפיו ככל החיה ההלכת על ארבע, טמאים הם לכם, כל הנגע בנבלתם יטמא". מהמלים "בכל החיה" לומדים שאפילו חיה טהורה שמתה נבלתה מטמאת.

נמתי לו: נאמתי לו בחזרה - וכי נאמר "וכל חיה"? שאז היה משמע כל סוג של חיה. הרי נאמר "בכל החיה" והפסוק בא ללמד על עובר טמא שמת ונמצא במעי אימו הטמאה, שהוא מטמא!

נם לי - ומה ישמעאל אומר בדבר הזה?

נמתי לו: נאמר "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב". דורשים את הפסוק לשני חלקים, "וכי ימות מן הבהמה" זו בהמה טמאה, "אשר היא לכם לאכלה" זו בהמה טהורה. אם כן למדנו שגם בהמה טמאה וגם בהמה טהורה נבלתם מטמאת. והרי למדנו במקום אחר שחיה בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה. ואם כן יוצא שחיה טהורה בכלל בהמה טמאה ובהמה טמאה בכלל חיה טמאה. וכן להיפך, בהמה טמאה בכלל חיה טמאה, ובהמה טהורה בכלל חיה טהורה. (להלן תבאר הגמרא את הצורך לארבעת הלימודים).

ובלשון הזה אמר לי: ואז אמר לי בן עזאי על עצמו בלשון הזה "חבל על בן עזאי שלא שימש את רבי ישמעאל!"